

Barn og foreldres medvirkning i barnevernet – samspill og interessekonflikter

Av Tor Slettebø

”Barnevernet driver et foreldrevern, og ikke et barnevern. Barna sendt hjem til voldsfamilie. Barnevernet er ikke til barnets beste. Barna må tas med på råd”. Dette er bare noen få av avisoverskriftene om barnevernet de siste månedene. Artikkelen beskriver et barnevern som svikter barns rettssikkerhet. I denne artikkelen drøftes forholdet mellom foreldres medvirkning og et barneperspektiv i barnevernet: Trenger det å være et spørsmål om enten eller, eller kan det være et spørsmål om både og?

Økte politiske ambisjoner, økonomisk innstramning og sterkere brukerrettigheter, pålegger det kommunale barnevernarbeiderne stadig flere oppgaver. Likevel viser brukerundersøkelser at flesteparten av foreldrene er fornøyd med hjelpen de har fått fra barnevernet. Som oftest er det et samsvar mellom foreldrenes medvirkning og et barneperspektiv. De fleste av foreldrene ønsker å medvirke i utviklingen av gode hjelpetilbud til barna, som for eksempel hjelp til anskaffelse av en støttekontakt, et besøkshjem, fritidsaktiviteter og ferieordninger. Det finnes også foreldre som ikke medvirker til barnets beste, som motsetter at barna får helsehjelp, som utsetter barna for alvorlige overgrep og som på andre måter ikke gir barna den omsorgen eller den personlige kontakten og tryggheten som barna trenger etter alder og utvikling. Det er derfor ingen tvil om at noen barn også trenger beskyttelse.

I denne artikkelen skal jeg se nærmere på hva som menes med foreldres medvirkning og hva vi kan forstå som et barneperspektiv i barnevernet. Deretter gis det eksempler på at det kan være både konflikter og samsvar mellom disse prinsippene. Til slutt drøftes tiltak som kan ivareta både et foreldre- og et barneperspektiv i saker hvor interessene kan stå i konflikt. Det tas til orde for at barn og unge i alle barnevernsaker får mer reell innflytelse. Samtidig må foreldrene i tvangssaker få en bedre oppfølging, både for sin egen del og for at de skal kunne medvirke til barnets beste.

Det kan være misvisende å snakke om foreldre i denne sammenheng når forskning viser at det som regel er mødre som er i kontakt med barnevernet (St. meld. nr. 40 (2001-2002)), men kjønnsperspektivet blir ikke berørt i artikkelen. Med barn mener jeg barn og unge under 18 år

og unge opp til 23 som står under ettervernstiltak. Det er med andre ord et stort alderspenn det er tale om når barnevernet skal integrere barnets egen stemme i barnevernssaker.

Beskyttelse av barnet – familiens behov for hjelp

Problemstillingen berører grensene mellom privat og offentlig ansvar for barn, mellom familien og barnevernets myndighet, og hvordan barnets beste skal beskyttes uten at foreldrenes frihet til å foreta selvstendige valg hemmes unødvendig. Dette temaet har stått sentralt i en internasjonal diskurs om barnevernet. I både Australia, Storbritannia og USA har det vært et skifte i den barnevernfaglige forståelsen fra en tenkning preget av et *child protection fokus* og over til det som benevnes som *family focused child welfare*, der barnas behov blir sett i sammenheng med familiens behov for hjelp og tjenester, også kalt *the re-focusing debate* (Parton 1998, Thomson og Thorpe 2004). Fra i hovedsak å ha oppmerksomheten rettet mot beskyttelse av barnet, endres tenkningen i retningen av et mer familieorientert barnevern. I Norge har vi hatt en tilsvarende debatt blant sentrale barnevernforskere i Tidsskriftet Norges Barnevern (Backe-Hansen 2003a, Bunkholdt 2002, 2003, Havik 2003, Haugli 2002, Sandbæk 2003 og Skivenes 2003). Denne debatten har i grove trekk dreid seg om betydningen av prinsippet om barnets beste versus det biologiske prinsipp i ulike barnevernssaker. Slik jeg tolker innleggene, tar de fleste av forfatterne til orde for at den biologiske familiens betydning for barns utvikling tillegges for stor vekt, og at dette går på bekostning av barns behov for emosjonell stabilitet.

Det er ulike grunner til at familieorienteringen kan stå sterkere i andre land enn hos oss. En mulig forklaring kan være at det her i landet er et tettere og mer tillitsfullt forhold mellom folk og stat (Vike, Lidén og Lien 2001). Tilliten til offentlige myndigheters evne til å ivareta barnas behov, kan være mindre i andre land, og følgelig kan familieorienteringen stå sterkere hos dem enn hos oss. På den annen side kan det virke som om vektleggingen av ”beskyttelse av barnet” og ”stabilitet” står sterkere i Norge enn land det er naturlig å sammenligne oss med, for eksempel Sverige. Med utgangspunkt i økt kunnskap om barns behov for kontakt med sine foreldre, har det i Sverige vært et skifte i synet på forholdet mellom barn og foreldre i fosterhjemsomsorgen. I stedet for å oppfatte fosterforeldre som erstatningsforeldre, skal de ha en komplementær funksjon, ved at det inngår i oppdraget å opprettholde barns kontakt med sine foreldre (Höjer 2007). Fremstillingen av et motsetningsfylt forhold mellom barns og foreldres interesser i barnevernet kan ha bidratt til å hindre forsøk på å integrere *begge* disse

perspektivene i den barnevernfaglige diskursen. I artikkelen forsøker jeg å vise hvordan foreldres medvirkning ikke nødvendigvis trenger å stå i motsetning til et barneperspektiv i vanskelige barnevernsaker.

Foreldres medvirkning i barnevernet

I følge FNs konvensjon om barns rettigheter 1989 (Barnekonvensjonen) er det foreldre som har hovedansvaret for barnets oppvekst og utvikling. I barnekonvensjonens artikkel 18 understrekes betydningen av at *begge* foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling og at barnets beste skal være veiledende for foreldrene. For å sikre at foreldrene er i stand til å ivareta hensynet til barnets beste, pålegger barnekonvensjonen offentlige myndigheter å støtte foreldrene i rollen som oppdragere.

Barneverntjenesten er underlagt krav om at barn og foreldre skal medvirke i saksbehandlingen, og at tiltakene skal utformes i samråd med dem. Medvirkning kan foregå på ulike nivåer, som kollektiv medvirkning på tjenestenivå eller som individuell medvirkning i egen sak (Rønning og Solheim 1998, Slettebø og Seim 2007). Det er den siste formen for medvirkning som drøftes her.

Foreldres medvirkning i barnevernet betyr at de skal medvirke i de ulike fasene av en barnevernsak. De skal kunne være aktive deltakere i avklaringen av hva som er problemet, hvordan problemet skal kartlegges, i utformingen og oppfølgingen av tiltak, og de kan ta del i beslutningsprosessene. Det betyr at barneverntjenesten har en informasjons- og veiledningsplikt, og at foreldrene har krav på dokumentinnsyn og anledning til å uttale seg før et vedtak fattes. Opplysningene skal fortrinnsvis innhentes i samarbeid med den saken gjelder. I tilfelle av uenighet, skal de også få sin mening tatt i betraktning (Oppedal 2007).

Brukermedvirkning kan forstås på ulike måter, men jeg mener at medvirkning må gi brukerne en reell innflytelse. Dette er ikke ensbetydende med at de skal bestemme selv, men de skal bli hørt og forslagene skal bli tatt hensyn til. Partnerskap blir ofte fremholdt som et ideal for brukermedvirkning i barnevernet, og det betyr at det skal legges vekt på både brukernes livserfaringer og de profesjonelles fagkunnskaper og at løsninger skal forhandles frem i fellesskap der dette er mulig. I de situasjoner hvor foreldrene ikke skal bestemme, skal de likevel bli hørt og få sine synspunkter lagt frem, gjerne i form av sitater. Den faglige

utfordringen i slike saker er å finne frem til andre områder og beslutninger hvor foreldrene kan ha innflytelse.

Hvordan samsvarer foreldrenes medvirkning i barnevernet med et barneperspektiv? Før sammenhengen mellom disse prinsippene drøftes, skal jeg redegjøre for hva jeg forstår med et barneperspektiv i barnevernet.

Barneperspektivet og FNs barnekonvensjon

Det finnes ulike oppfatninger av hva et barneperspektiv innebærer, noe som har sammenheng med at ulike personer definerer barns behov og interesser forskjellig. I beskrivelsen av et barneperspektiv inngår som regel tre elementer samtidig: Barnas, de voksnes og samfunnets forståelse av barns virkelighet (Skivenes og Strandbu 2006, Sylwander 1994). Barnets eget perspektiv betyr at en må ta utgangspunkt i hvordan det enkelte barn opplever verden. Per Olav Tiller har definert begrepet slik: ”Med barneperspektivet tenker jeg først og fremst helt konkret på hvordan verden ser ut for barn. Det er dette som barn ser, hører, opplever og kjenner som er deres virkelighet” (Tiller 1991, s. 72). Denne forståelse forandres i takt med barnets utvikling og påvirkes av forandringene i barnets omgivelser. Barnets eget perspektiv er ikke alltid tilstrekkelig. Det bør også innhentes kunnskaper om hvordan foreldre og andre voksne forstår barns virkelighet, altså et paternalistisk perspektiv. Barn trenger voksne for å ivareta sine rettigheter, men de voksne kan aldri se virkeligheten helt ut fra barnets egen synsvinkel fordi det de oppfatter forblir et voksent perspektiv. Samfunnet har også oppfatninger om hvordan verden ser ut for barn. Dette er fundert på samfunnets samlede vurderinger og syn på barn og unges rettigheter og behov. Samfunnets barneperspektiv gjenspeiles i lovgivningen, men også i forskningen og mediene, og bygger også på FNs barnekonvensjon. Konvensjonen har på en avgjørende måte har satt behovene og rettighetene til barn og unge på dagsorden, og den er i ferd med å inngå som en betydelig rettskilde i norsk rett.

Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) har viet barnevernsaker stor oppmerksomhet i sin domspraksis (Oppedal 2007). Ved motstrid går konvensjonen foran norsk lovgivning. Som ledd i å styrke barns rettigheter, ble barnekonvensjonen inkorporert i norsk lov i 2003. Hovedprinsippene i barnekonvensjonen er barnets rett til å få dekket sine grunnleggende behov, beskyttelse og medvirkning. Den pålegger alle offentlig ansatte og privatpersoner å respektere barnets rettigheter slik de uttrykkes i konvensjonen. Med unntak

av USA, har alle nasjoner undertegnet barnekonvensjonen. (Dette må være galt – alle har neppe undertegnet, her må du rette opp) Det innebærer at støtten til prinsippene om barns rett til liv, helse, omsorg, beskyttelse, skolegang, utvikling, deltakelse og innflytelse, er stor. Oppslutningen kan tolkes som et uttrykk for at prinsippene var ukontroversielle, men en annen tolkning er at prinsippene ble oppfattet som lite forpliktende (Lidén 2004, s. 197). Konvensjonen inneholder flere tvetydigheter, for eksempel at barnets rett til å gi uttrykk for sine synspunkter skal skje etter alder og modenhet, noe som gir barna en betinget rettighet til å ytre seg. Motsetningene i konvensjonen representerer derfor utfordringer for dem som skal sette prinsippene ut i praksis. To av de grunnleggende prinsipper i barnekonvensjonen er *prinsippet om barnets beste* og *prinsippet om barns medbestemmelse*, og disse utfordrer foreldrenes medbestemmelse i barnevernsaker.

Prinsippet om barnets beste

Prinsippet om barnets beste er nedfelt i barnekonvensjonens artikkel 3. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i tolkningen av alle andre av barnekonvensjonens artikler. Det betyr at avgjørelser som gjelder barn, må sikre barnet den beskyttelse og omsorg som trengs for barnets trivsel, men det skal også tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre.

Barnets beste har vært et hovedprinsipp i norsk barnepolitikk i lang tid. Ifølge barnevernloven (§4.1) understrekes betydningen av å finne tiltak som er til beste for det enkelte barn, og at det skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen, noe som kan forstås som at barnet skal skjermes mot unødige flyttinger. Vurderingene om barnets beste skal legges til grunn for vurderinger om hvorvidt det skal settes inn tiltak, og av hvilket tiltak som skal iverksettes. Hvordan prinsippet skal tolkes i saker med omsorgssvikt og overgrep er usikkert, annet enn at foreldrenes behov i slike tilfelle skal være underordnet hensynet til barnet.

Forståelsen av barnets beste påvirkes av det faglige ståstedet. Som et *psykologisk begrep* vektlegges barnets grunnleggende behov og utvikling. Barnet trenger omsorg og beskyttelse, en stabil relasjon til voksne, mulighet for å gi og få kjærlighet. Barnets beste kan også forstås som et *juridisk begrep*. I rettslig forstand er barnets beste et tolkningsprinsipp, et hensyn i skjønnsutøvelsen og i noen tilfeller et lovbestemt vilkår (Sandberg 2003, Stang 2007). Enkelte advokater har kontroversielle tolkninger av barnets beste, og hevder at ”Hensynet til

barnets beste kan etter loven ikke begrunne et så alvorlig inngrep i familielivet som en omsorgsovertakelse er” (Kvilhaug 2007, s. 107).

Det er når en går inn i begrepet at de motstridende verdiene kommer tydeligere frem, for eksempel motsetningene som ligger i barnets behov for omsorg og beskyttelse. På den ene siden skal barnets beste sikres gjennom stabile og gode relasjoner til voksne når foreldrene ikke makter det. På den andre siden er barnets beste at det skal ha en tilknytning til biologiske foreldre. Ikke sjelden brynes den juridiske og psykologiske forståelsen av barnets beste i synet på samvær ved en omsorgsovertakelse. Et psykologisk utgangspunkt kan vektlegge at barnet skal utvikle tilknytning til stabile voksenpersoner, for eksempel fosterforeldre (Bunkholdt 2003), mens et rettslig utgangspunkt vil vektlegge en rimelig balanse mellom barnets og foreldrenes interesser, men med spesiell vekt på hensynet til barnet (Haugli 2002). Fra et sosiologisk perspektiv vil barnets beste fremstå som en sosial konstruksjon (James og Prout 2001, Qvortrup 1986). Det eksisterer ikke entydige vitenskapelige eller moralske standarder for hva barn trenger for en gunstig oppvekst og utvikling, og hva som truer eller skader deres utviklingsmuligheter (Egelund 2003, s. 41). Synet på barnets beste gjenspeiler også samtiden, for eksempel hvordan kvinnenes økende deltakelse i yrkeslivet har endret synet på gode oppvekstbetingelser for barn. De rådende verdier i samfunnet vil alltid påvirke synet på hva som er barnets beste, og oppfatningene vil endre seg over tid og i tråd med hvordan kunnskaper om barn forandres.

I informasjonsheftet ”FNs barnekonvensjon – fra visjon til kommunal virkelighet” (Norsk Senter for Menneskerettigheter 2004), pekes det på at det ikke finnes en klar definisjon av barnets beste i barnekonvensjonen. Veilederen har likevel utarbeidet noen retningslinjer: Informasjon om barnets beste kan innhentes i samtaler med barnet, med personer som kjenner barnet, av sakkyndige og gjennom observasjoner av barnet. Saksbehandlerne skal bygge sine vurderinger, og på sine erfaringer med barn og på forskningsresultater. Betydningen av observasjon kan være særlig aktuelt når det er snakk om yngre barn. Vurderingene av barnets beste er derfor basert på utøvelse av skjønn og påvirket av den enkelte utøvers personlige engasjement og verdier, innsikt og erfaringer fra liknende saker. Selv om opplysninger innhentes av sakkyndige og andre, bør saksbehandlerne selv snakke med og observere barnet. Hva som vurderes som det beste for ett barn er ikke det samme som for et annet barn fordi vurderingene av barnets beste er avhengig av barnets sosiale, kulturelle og ikke minst økonomiske vilkår.

Barn og unges rett til medbestemmelse

Barnekonvensjonen legger stor vekt på prinsippet om barnets rett til medbestemmelse (artikkel 12). Barn har rett til å bli hørt og deres synspunkter skal tilleggs vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Dersom barn og unges rett til medbestemmelse ikke er ivarettatt i beslutningsprosesser som vedrører dem, kan dette utgjøre en saksbehandlingsfeil.

I følge barnevernloven (§ 6-3) skal barn, som er fylt 7 år og yngre som er i stand til det, informeres om hva saken gjelder og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i en sak som berører ham eller henne. Når barnet er fylt 12 år skal det legges stor vekt på hva barnet mener. Barn som er over 15 år, og i noen tilfeller yngre barn, har de samme rettighetene som foreldrene, og de skal derfor inkluderes på samme måte som de voksne i saksbehandlingen. I saker som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker, skal barnet alltid regnes som part på linje med foreldrene (Oppedal 2007). Muligheter for ytterligere innflytelse ligger i ordningen med en talsperson i saker som legges frem for fylkesnemnda. Blir barns standpunkter formidlet av andre, skal avgjørelsesorganet forsikre seg om at barnet uttalelser ikke er fortolket, men gjengis slik det er kommet til uttrykk (Ofstad og Skar 1994).

I min forståelse av et barneperspektiv inngår derfor følgende komponenter: Barnets rett til omsorg, utvikling, beskyttelse, kontinuitet og stabilitet (barnets beste) og vurderingene må bygge på synspunktene til både foreldre og andre voksne, samt barnets egne meninger. Det kan finnes innbyrdes motsetninger mellom disse hensynene, og derfor må de veies opp mot hverandre det enkelte barn i en gitt situasjon.

Foreldres medvirkning i motsetning til et barneperspektiv

Det finnes mange eksempler på at foreldres medvirkning i barnevernsaker kan gå på bekostning av hva vi forstår som et barneperspektiv. Hensynet til foreldrenes rettsbeskyttelse mot statlig intervensjon, kan medføre at tersklene for å gripe inn til barnets beste blir høye.

Med unntak av prinsippet om barnets beste, er det mye som taler for at prinsipper som det biologiske prinsipp, det mildeste inngreps prinsipp, prinsippet om frivillighet og hjelp til selvhjelp i hovedsak ivaretar foreldrenes interesser, og ikke barnas (Stang 2007).

Det biologiske prinsipp bygger på at det er en egenverdi for barn å vokse opp hos sine biologiske foreldre, og ha nær kontakt med dem. Denne verdien kan komme i konflikt med

barnets rett til omsorg og utviklingsmuligheter. Når barnets beste står i motsetning til foreldrenes ønsker om å ha barnet boende hjemme eller å ha samvær med det, kan det biologiske prinsippet verne om foreldrenes interesser.

Det mildeste inngreps prinsipp går ut på at familiens problemer skal forsøkes løst med hjelpetiltak i hjemmet, som skal være prøvd og vurdert før tiltak utenfor hjemmet vurderes. I noen tilfeller kan det minst inngripende tiltaket overfor foreldrene være skadelig for barnet, og prinsippet tar ikke høyde for interessekonflikter mellom barn og foreldre.

Prinsippet om tiltakene i første rekke skal bygge på samarbeid og frivillighet med foreldrene, kan bety at barnet ikke får hjelpetiltak fordi foreldrene ikke ønsker dem. I barnevernet henlegges undersøkelsessaker fordi fagfolkene ikke lykkes med å få til et samarbeid med foreldrene, og ikke av hensyn til barnet (Christiansen, Havnen og Havik 1998, Havik 2004, Stang 2007). En studie av saker med hjelpetiltak tyder på at barn gikk for lenge på tiltak som ikke fungerte, og at barna ikke fikk tilgang på hjelp fordi foreldrene nektet å samtykke, og fordi barnevernet ikke trodde på tvangspålegg (Stang 2007).

Det finnes eksempler på metoder i barnevernet som vektlegger foreldrenes medvirkning og som kan gå på bekostning av barnets deltakelse, for eksempel multisystemisk terapi (MST). MST retter seg mot familier med atferdsvanskelige ungdommer i alderen 13 til 17 år (Mikkelsen 2005). Metoden har som mål å bedre samhandlingen mellom foreldre og barn og bygger på hensynet til "familiebevaring" og "myndiggjøring" av foreldrene. Foreldrene har hovedansvaret for å formulere behandlingsmålene og hjelpe til for å nå disse. Pålegg om foreldrestøttende tiltak kan også gjennomføres uten barnets samtykke (bvl 4-4, 4. ledd). I MST blir foreldrene sett på som ressurser, mens ungdommen forstås ut fra sine atferdsvansker og oppfattes som passive mottakere, som skal forandres og korrigeres (Sagatun 2008, s. 29). Myndiggjøring av foreldrene kan synes som en umyndiggjøring av ungdommen. MST bryter altså med prinsippet om barns medvirkning, men en kan likevel ikke se bort i fra at MST kan være et hjelpemiddel til å bedre ungdommens generelle omsorgssituasjon.

Familieråd som beslutningsmodell i barnevernet vektlegger betydningen av at både barn og foreldre skal inkluderes, delta og ha innflytelse, men selv i denne modellen finner vi en spenning mellom barns rett til deltakelse og barns rett til beskyttelse. Studier av familieråd har vist at modellen ikke alltid sikrer barn og ungdom innflytelse (Strandbu 2007, Horverak

2006). Selv i familieråd kan barn og unge bli stående som tilskuere til voksnes beslutninger som gjelder deres egne liv.

Foreldre med store personlige problemer som alvorlig psykisk sykdom og aktivt misbruk, gjør dem ofte ute av stand til å imøtekomme barnets behov for omsorg og trygghet. Det finnes også foreldre som mangler fornuft og vurderingsevne, for eksempel når de avslører identiteten til barna og familiemedlemmer ved å legge ut videofilmer på YouTube av barna som hentes ut av hjemmet med tvang av myndighetspersoner. Noen barn ønsker av ulike grunner ikke å vokse opp hos, eller ha kontakt med, sine biologiske foreldre. Verdien om at det alltid er godt for barn å vokse opp med sine biologiske foreldre, må utfordres. Økt bevissthet om slike erfaringer vil kunne styrke barns interesser, samtidig som det kan gjøre det lettere for foreldre å gi slipp på barna når de blir presset eller tvunget til det.. Gjennomgangen av eksemplene fra ulike barnevernsaker, viser at foreldrenes medvirkning kan stå i motsetning til et barneperspektiv i barnevernet. Vi må kontinuerlig avveie hensynet til barnets rett til å fremme sine synspunkter mot barnets behov for omsorg og trygghet. Det er ikke alltid samsvar mellom foreldre medvirkning og et barneperspektiv, men i de fleste tilfellene vil det være et samsvar mellom disse.

Foreldres medvirkning i samsvar med et barneperspektiv

Flesteparten av foreldrene i kontakt med barnevernet ønsker det beste for barna sine. Som oftest vil barn og foreldre ha en felles interesse i et godt familieliv og at barn og foreldre får den hjelpen de trenger. De fleste av foreldre i kontakt med barnevernet gjør mye for å skape forandringer for barna og i eget liv som kan bedre situasjonen (Sandbæk 2000a). En av fem henvendelser til barnevernet kommer fra foreldrene selv. I over halvparten av undersøkelsessakene er det ”forholdene i hjemmet” og ”særlige behov” som oppgis som grunn. Forholdene i hjemmet og særlige behov er en kategori der en ser at familien har behov for litt hjelp og støtte, men uten at dette viser til en mer alvorlig grunn. Det er kun hver femte undersøkelsessak skyldtes omsorgssvikt og/eller mishandling (SSB 2007).

Hovedtyngden av foreldrene er dessuten fornøyd med kontakten med barneverntjenesten (Havnen 2003, Slettebø 2008). Dette kan ha sammenheng med at 80 prosent av sakene dreier seg om frivillige hjelpetiltak i hjemmet (SSB 2007). Undersøkelser viser at foreldrene er fornøyd med barnevernet når de har en god kontakt med en saksbehandler, når de får medvirke og når kontakten resulterer i gode tilbud til barna (Sandbæk 2000b). Det er en

feiloppfatning å tro at foreldrene i barnevernet kun er opptatt av egeninteresser når de får bestemme (Slettebø 2008). De fleste foreldrene er opptatt av å gi barna sine omsorg og utviklingsmuligheter. Intervjuer med barn som har mottatt hjelpetiltak av barnevernet, har vist at hjelpen er av betydning fordi tiltakene gir barna nye opplevelser, aktiviteter og sosiale kontakter og kompenserer for vanskelige levekår (Walløe 1998).

Selv om de fleste av foreldrene er fornøyde med hjelpetiltakene, er det mange barn i kontakt med barnevernet som ikke blir hørt. Både norsk og internasjonal forskning viser at barnevernsbarna er usynlige i de ulike fasene av en barnevernsak (Andenæs og Skollerud 2003, Christiansen, Havnen og Havik 1998, Egelund og Hestbæk 2003, Koch og Koch 1995, Lurie 2000, Moldestad, Havik og Backe-Hansen 1998, Oppedal 1997, Seim 2007, Stang 2007). Undersøkelsene viser at barna har følt seg maktesløse fordi beslutningene ofte tas i samråd med foreldrene, men uten at barna blir tatt med på råd. Saksdokumentene inneholder beskrivelser av foreldrenes livssituasjon og problemer, mens barnas egne fortellinger og interesser kommer lite til syne, spesielt for de yngste barnas vedkommende.. Ungdommer, som har vært under omsorg i Danmark, mener at det har vært direkte skadelig for dem at de ikke er blitt hørt (Nielsen mfl. 2005). Barneverntjenesten kjennetegnes derfor av en begrenset forståelse av et barneperspektiv. Det er ulike grunner til at barna ikke blir hørt i barnevernet, og dette drøftes i neste avsnitt.

Barneperspektivet utfordres fra flere hold

Selv om interessen for å trekke barn med i deres egen sak er større i dag enn for noen år siden, tyder nasjonale og internasjonale undersøkelser på at barnevernet samarbeider bedre og mer med foreldrene enn med barn og unge.

Flere barnevernforskere har vist at en *prioritering av samarbeid med foreldre kan gå på bekostning av barns deltakelse* (Claussen og Tiller 1997, Lurie 2001). Dette kan føre til at barnet ikke får den beskyttelse som det trenger (Backe-Hansen 2003b, Havik 2004), men en henleggelse av saker fordi en ikke lykkes med å få til et samarbeid med foreldrene, kan også forstås som uttrykk for en utilstrekkelig saksbehandling.

Foreldrenes medvirkning er ikke den eneste grunnen til at barnets interesser ikke blir godt nok ivaretatt. En annen grunn til at barna ikke blir hørt, ligger i *spenningen mellom barns rett til beskyttelse på den ene side, og rett til deltakelse og medbestemmelse på den annen* (Lurie

2001). Som oftest er det barns behov for beskyttelse som veier tyngst. Argumentene er at barn skal beskyttes mot for stor belastning gjennom å måtte ta stilling til vanskelige beslutninger, og til å komme i lojalitetskonflikt i forhold til foreldrene. Et slikt syn gjenspeiler den paternalistiske holdningen om at "accepting responsibility for someone resultatet in taking responsibility away from them" (Lister 2004, s. 107). Et slikt argument kan bli en unnskyldning for ikke å snakke med barna, og barn og ungdom fratras muligheten til å fremme sine meninger. Mangel på kontakt med saksbehandler kan hindre barnet/ungdommen i å nå frem til hjelpeapparatet med sine bekymringer og behov og ssom følge av dette ikke får den hjelp og beskyttelse som de trenger.

Et annet argument for at barnets stemme ikke blir hørt, er *tvil om barns pålitelighet som informant i barnevernsaker* (Clausen og Tiller 1997, Lurie 2001, Tiller 1984). Dette handler om holdninger til barn, og oppfatningen av barn som mindre pålitelige informanter enn voksne. Dette legitimerer at fagfolkene og foreldrene snakker på vegne av barna.

Kunnskapsgrunnlaget i barnevernet kan bidra til å ekskludere barnets stemme.

Utviklingspsykologien har stått sentralt i den barnevernfaglige tenkningen. Den tradisjonelle utviklingspsykologien bygger på en forståelse av at barnet går gjennom ulike faser og at de skal sosialiseres inn i samfunnet. Barns egne synspunkter kan i en slik sammenheng betraktes som irrelevante, fordi det ligger i barnets karakter som ikke-voksen, mangel på kunnskaper og vurderingsevne. Nyere retninger og forskning innen utviklingspsykologien har imidlertid utfordret det tradisjonelle barneperspektivet (Sommer 2003). Dette er litt uklart – på hvilken måte er dette perspektivet utfordret?

Andre forklaringer kan være at barnevernarbeidere *mangler tid, kompetanse, faglig og personlig modenhet og metodiske ferdigheter* til å snakke med barn og ungdom. Det kan være at fagfolkene synes det er lettere å snakke med de voksne. Saksbehandlerne kan kjenne seg usikre på hvordan de skal håndtere informasjonen de får fra barna, for eksempel når barna sier at de ikke ønsker å flytte fra sine foreldre.

Det finnes også *juridiske forklaringer* på hvorfor barn ikke blir hørt mer i barnevernet. En gjennomgang av hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4 har vist at barn som rettssubjekter står svakere i barnevernloven enn det foreldrene gjør (Stang 2007).

De ulike forklaringene på barn og unges mangel på medvirkning, viser at det kan være mange og dels overlappende årsaker til at de ikke har større påvirkningsmuligheter i barnevernet. Jeg har vist til faglige og holdningsmessige utfordringer, men problemet må også ses i sammenheng med ressursituasjonen i førstelinjetjenesten. Ved at barnets stemme ikke inkluderes bedre i barnevernsaker, får ikke barneverntjenesten anledning til å fange opp barn som befinner seg i risikosituasjoner. Dette gjelder både barn og unge i saker med hjelpetiltak i hjemmet og barna som barnevernet har overtatt omsorgen for.

Avsluttende drøfting

Mitt utgangspunkt er at foreldrenes medvirkning i de fleste tilfellene er i samsvar med et barneperspektiv i barnevernet, men jeg skal avslutte artikkelen med en drøfting av handlingsalternativer når disse perspektivene kan stå i konflikt. Som svar på denne utfordringen, tar Stang (2007) tar til orde for en økt rettsliggjøring av barnet som rettssubjekt. Denne tanken har en parallell til Hollanders (2001) forslag om å bytte ut begrepet barnets beste med barnets rett i den svenske barnevernlovgivningen. Hollander kritiserer begrepet om barnets beste for å være for vagt, og ser helst at et barn skal betraktes som et selvstendig individ med egne partsrettigheter, for eksempel med talerett, rett til juridisk bistand osv. Jeg er i tvil om det er behov for en økt rettsliggjøring av barnet. En vektlegging av økt rettssikkerhet kan forsterke konfliktene mellom barn og foreldre. Jeg vil argumentere for at vi trenger å utvikle klarere retningslinjer for hvordan barn og unges erfaringer og synspunkter skal innarbeides i alle barnevernssakene, samtidig som en forsøker å bedre foreldrenes forutsetninger for å medvirke i tvangssaker. En rettsliggjøring av barnet som rettssubjekt med egne definerte rettigheter kan dreie barnevernets prioriteringer og arbeid i retning av økt rettssikkerhet. Barn kan innrømmes flere juridiske rettigheter, for eksempel ved å senke aldersgrensen for partsrettigheter til 12 år, ved at barnets rett til hjelpetiltak mot foreldrenes vilje blir lovfestet og at vilkårene for å sette inn hjelpetiltak blir lettere (Stang 2007). Slike tiltak kan klargjøre barnets stilling og avgrense utøvelsen av skjønn.

Å gi barnet flere rettigheter er ikke ensbetydende med at de vil bli tatt i bruk. Det er vanskelig å konkretisere hvilke situasjoner som skal utløse retten og hva den skal gå ut på. En rettsliggjøring av barnet kan bli en sovepute for barneverntjenesten ved at mer ansvar overføres på barna selv. Flere lovkrav kan dreie saksbehandlerens oppmerksomhet mot saksbehandling fremfor å utvikle tiltak som kan styrke barns muligheter for å medvirke, for

eksempel arbeidet med å bli bedre kjent og utvikle et tillitsforhold med barna. Dessuten kan det innvendes at barns rett til medvirkning er godt nok ivaretatt i barnekonvensjonen og at det kan være en saksbehandlingsfeil dersom barnets synspunkter ikke er lyttet og tatt hensyn til.

En ensidig vektlegging av barnets rettigheter kan øke motsetningene mellom barn og foreldre og bidra til å skille barn fra sine familier. Tilknytning til den biologiske familien er en sentral verdi i samfunnet, og barn har behov for tilhørighet. Mange av barna under omsorg flytter ofte tilbake til foreldrene. En svensk undersøkelse viste at om lag en tredel av ungdommene som ble plassert utenfor hjemmet opplevde brudd i plasseringen (Vinnerljung, Sallnäs og Kyhle-Westermark 2001), og i en annen svensk undersøkelse fant de at 31 prosent av barna som ble tilbakeført til hjemmet etter en plassering ble plassert på nytt (Vinnerljung, Öman og Gunnarson 2004). Plassering av barn utenfor hjemmet er derfor ikke identisk med stabile forløp der barnets familie erstattes med et omsorgsmiljø som kontinuerlig støtter barnet under omsorg. Paradoksalt nok kan det være foreldre i saker med omsorgssvikt som kan være de mest stabile voksenpersonene i barnas liv.

En dikotom fremstilling av forholdet mellom foreldres medvirkning og et barneperspektiv, kan ha en slagside. En slik forståelse kan bidra til å overse foreldrenes behov for hjelp og støtte i, for eksempel i sakene hvor foreldrene motsetter seg en omsorgsovertakelse. Bedre oppfølging av og hjelp til foreldrene kan være en forutsetning for at de skal kunne medvirke til barnets beste. Undersøkelser har vist at foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine, i stor grad er blitt overlatt til seg selv med de vanskelige følelsene som de opplever i en slik situasjon (Ellingsen 2006, Kapp og Vela 2004, Slettebø 2008). Foreldrene vet lite om hva som er deres rettigheter og plikter når barna ikke skal bo hjemme. De er usikre på hva innholdet i foreldreskapet skal være, og de etterlyser en opplæring i hvordan de kan samarbeide med fosterforeldre og barnevernet. Barnevernet må ta høyde for at foreldrene i slike situasjoner opptrer irrasjonelt og at de har problemer med å akseptere hva som har skjedd. Gruppearbeid med foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine, har vist seg å være en effektiv metode for at barna kan gjenforenes med sine foreldre, og for at barna kan opprettholde kontakt med foreldrene når en gjenforening ikke er mulig (Thomson og Thorpe 2004).

Tvang og medvirkning er heller ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende i omsorgsovertakelser. Undersøkelser har vist at ikke alle barnevernsarbeidere benytter seg av mulighetene til medvirkning i disse sakene, og enkelte finner det enklere og riktigere å anta at

de vet hva barnet og foreldrene mener, enn å invitere til synspunkter og meningsytringer (Larsen 2002). Selv om foreldre ikke har beslutningsmyndighet når det gjelder avgjørelse av spørsmålet om hvorvidt barnet skal bo hjemme eller ikke, kan de likevel medvirke i mange av de andre beslutningene som må gjøres.

Sandbæk (2001) hevder at å forholde seg til både barn og foreldre som handlende aktører, kan gjøre både interessekonflikter og fellesskap mellom dem tydeligere. Jeg følger disse tankene og mener at spørsmålet om foreldrenes medvirkning versus et barneperspektiv i barnevernet ikke er et spørsmål om enten eller, men et spørsmål om både og. Barnperspektivet i barnevernet er mangelfullt så lenge barn og unges egne meninger i så liten grad kommer frem i både sakene med hjelpetiltak og i saker med omsorgsovertakelse. Barnekonvensjonens bestemmelse om at barnet skal gis rett til å ytre seg etter alder og modenhet, kan være en unnskyldning for ikke å lytte til barna. For å fremme barnets egne synspunkter, bør hensynet til barnets alder og modenhet alltid skal vurderes *etter at* barnet har fått anledning til å gi uttrykk for sin mening. For å få tilgang til barnets livsverden må barnevernarbeideren etterstreve, bli kjent med og vinne det enkelte barns fortrolighet. Dette krever nærvær, nærhet, sensitivitet og respekt, og ikke minst tid. Innhentning av barn og ungdoms synspunkter stiller derfor krav om økt kompetanse, ressurser, og vilje til å få innsikt i barns opplevelser og behov.

Parallelt med en større vektlegging av barn og unges eget perspektiv i alle barnevernsakene, trenger foreldre i tvangssakene en bedre oppfølging, blant annet gjennom tilbud om krisehjelp, behandling, samt annen sosial og materiell støtte. Begrunnelsen for en slik satsning er foreldrenes selvstendige behov for hjelp i en krisesituasjon, men mye tyder på at slike tiltak også kan bedre deres forutsetninger for å medvirke i samhandlingen med barnevernet, fosterforeldre og andre instanser. Parallelt med utvikling av slike tiltak, trengs det forskning som kan studere om en bedre oppfølging av foreldrene kan ivareta barneperspektivet i tvangssaker. En slik problemstilling gir grunnlag for en økt satsning på aksjonsforskning i barnevernet hvor brukere, praktikere og forskere går sammen om utvikling av tiltak og i evalueringen av disse.

Litteraturliste:

Andenæs, A. og K. H. Skollerud (2003): Flytting i offentlig regi. I E. Backe Hansen red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 23 - 43.

Backe-Hansen, E. (2003a): Biologi, barnevern og beslutninger: Kritisk refleksjon over det biologiske prinsippet. *Norges Barnevern*, Vol. 80, nr.3, 3-15.

Backe-Hansen, E. (2003b): Andre perspektiver på barnevernets omsorgsarbeid? I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

FNs *Barnekonvensjonen* av 1989.

Bunkholdt, V. (2002): Mellom relasjonell kontinuitet og relasjonell stabilitet: Et dilemma for barnevernet. *Norges Barnevern*. Vol. 79, nr. 2, 13 – 21.

Bunkholdt, V. (2003): Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet – hva skal ha størst plass? *Norges Barnevern*. Vol. 80, nr. 1, 15 - 22.

Christiansen, Ø., K. Havnen og T. Havik (1998): *Mellom vern av barn og støtte til foreldre. Hva vektlegger barnevernarbeidere ved beslutninger i undersøkelsessaker?* Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. Skriftserien 98:1.

Clausen, C. J, og Tiller, P.O. (1997): Barnevern og barns ytringsfrihet. *Norges Barnevern*. Vol.74, nr. 4, 4 – 13.

Egelund, T. (2003): Børns tarv og børns ret: Varetages de nødvendige hensyn til barnet i børneforsorgssager? *Dansk Sociologi*. Vol. 14, nr.2, s. 39-57.

Egelund, T. og A.D. Hestbæk (2003): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet: en forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet nr. 03:04.

Ellingsen, I. Tollisen (2006): *Mor uten barn. Oppfølging etter omsorgsovertakelse*. Bodø: Master i Sosialt Arbeid, Høgskolen i Bodø.

Haugli, T (2002): Et dilemma for barnevernet. *Norges Barnevern*. Vol. 79, nr. 3, 39 – 42.

Havik, T. (2003): Barnets beste – har vi noen holdepunkter? *Norges Barnevern*. Vol.80, nr. 4, 14 – 17.

- Havik, T. (2004): Det barnevernfaglige kunnskapsgrunnlaget. I T. Havik, M.Y. Larsen, S. Nordstoga og J. Veland (red.): *Barnevernet. Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Havnen, K. (2003): Barnevernet bedre enn ryktet sitt? *Norges Barnevern*. Vol. 80, nr. 4, 25 - 31.
- Hollander, A. (2001): Omhändertagen – samhällets ansvar för utsatta barn och unga. *Socionomen*, nr. 1, s. 37 – 42.
- Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?* Trondheim: Dr. polit. avhandling ved Institutt for sosialt arbeid og helsefag, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Höjer, I. (2007): *Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm. Skriftserie 2007:2.
- Høstmæingen, N., E. Saga Kjølholdt og K. Sandberg (red.) (2008): *Barnekonvensjonen Barns Rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- James, A. og A. Prout (eds.) (2001): *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. 2. Ed. London/Philadelphia: Routledge Falmer.
- Kapp, S. A. og R. H. Vela (2004): The unheard client: Assessing the satisfaction of parents of children in foster care. *Child and Family Social Work*. Vol. 9, 197 - 206.
- Koch, A. og K. Koch (1995): *Barn av barnevernet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kvilhaug, S. (2007): Hensynet til barnets beste i barnevernsaker i lyse av forskningsbasert kunnskap. *Kritisk juss*. Vol. 33, nr. 3, s. 111-131.
- Larsen, E. (2002): Brukermedvirkning ved en yttergrense. Om barneverntjenestens arbeid med endelige omsorgsplaner for barn i fosterhjem. *Norges Barnevern*. Vol. 4, s. 22-32.
- Lidén, H. (2004): Barns rettigheter – en realiserbar intensjon? *Tidsskrift for velferdsforskning*, Vol. 7, No. 4, s. 196-212.

- Lister, R. (2004): Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children & Society*. Vol. 18, s. 106-118.
- Lurie, J. (2000): Barneverntjenestens arbeid med fylkesnemndsaker. I: Sturla Falck og Toril Havik (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Lurie, J. (2001): Barns rettigheter i barnevern etter innføring av lov om barneverntjenester: Er dagens praksis i samsvar med lovens intensjoner? I: Marthinsen, E., Tronvoll, I. M. (red.), *Sosialt Arbeid - Refleksjoner og nyere forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Mikkelsen, Tore (2005): MST – multisystemisk behandling. Fra holdning til handling. I: Schjelderup, L. C. Omre og E. Marthinsen (red.). *Nyere metoder i et moderne barnevern*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Moldestad, B., T. Havik og E. Backe-Hansen (1998): *Barnets talsperson, en evaluering av ordningen med barnets talsperson*. Bergen: Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet (Skriftserien 98:4).
- Nielsen, H. E. m. fl (2005): *TABUKA Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København: Forlaget Børn & unge.
- Norsk Senter for menneskerettigheter (SMR) (2004): *FNs barnekonvensjon – fra visjon til kommunal virksomhet*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ofstad, K. og R. Skar (1994): *Barnevernloven*. Oslo: Juridisk Forlag.
- Oppedal, M. (1997): Blir barn sett og hørt ved akutte vedtak? I E. Backe-Hansen og T. Havik (red.): *Barnevern på barns premisser*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Oppedal, M. (2007): Barn og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv I: Seim, S. og T. Slettebø, *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Parton, N. (1998): Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity. *British Journal of Social Work*. Vol 28, 5-27.
- Qvortrup, J. (1986): *Børn forgår – barndommen består. På sporet af barndommens sociologi*. Barndomsprosjektet 3/90. Esbjerg: Sydjysk Universitetscenter.

- Rønning, R. og L. J. Solheim (1998): *Hjelp på egne premisser?: Om brukermedvirkning i velferdssektoren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sagatun, S. (2008): Kunnskapsforståelser i hjemmebaserte barneverntiltak. *Nordisk sosialt arbeid*, Vol. 28, nr. 1, 28-41.
- Sandberg, K. (2003): *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandbæk, M. (2000a): Foreldre som aktører i kontakt med offentlige instanser. *Nordisk sosialt arbeid*, Vol. 3, nr. 2, 101 - 111.
- Sandbæk, M. (2000b): Foreldres vurdering av hjelpetjenester for barn. *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Vol. 3, nr. 1, 31 - 44.
- Sandbæk, M. (2001): Kan barneverntjenesten forholde seg til både foreldre og barn som brukere og aktører? I M. Sandbæk (red): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandbæk, M. (2003): Verdier og faglige problemstillinger knyttet til det biologiske prinsipp i barnevernet. *Norges Barnevern*, Vol. 80, nr. 3, 16 – 21.
- Seim, S. (2007): Brukermedvirkning - et fremmedord for barn og ungdom i barnevernet. I: Seim, S. og T. Slettebø. *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skivenes, M. (2003): Et innlegg mot det biologiske prinsipp i barneverntjenesteloven. *Norges Barnevern*, Vol. 80, nr.1, 23 – 25.
- Skivenes, M. og A. Strandbu (2006): A Child Perspective and Children's Participation. *Children, Youth and Environments*. Vol 16, nr. 2, 1027.
- Slettebø, T. og S. Seim (2007): Brukermedvirkning i barnevernet. I Seim. S. og T. Slettebø (red.). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Slettebø, T. (2008): *Foreldres medbestemmelse i barnevernet*. Dr. polit.- avhandling, Institutt for sosialt arbeid og helsefag. NTNU, Trondheim.
- Sommer, D. (2003): Børnesyn i utviklingspsykologien. Er et børneperspektiv mulig? *Pedagogisk Forskning i Sverige*. Vol. 8, nr. 1-2, s. 85-100.

St. meld. Nr. 40 (2001-2002) Om barne- og ungdomsvernet.

Stang, E. Gording (2007): *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget.

Statistisk sentralbyrå (2007): *Barnevernstatistikken*.

Strandbu, A. (2007): *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Dr. gradsavhandling i pedagogikk. Institutt for Pedagogikk og Lærerutdanning, Universitetet i Tromsø.

Sylwander (1994): Barneperspektiv i barnevernet. *Norges Barnevern*. Vol. 79, nr. 4, 8 – 17.

Tiller, P.O (1984): Om barns yringsfrihet og bruk av barn som informanter. *Barn Nytt fra forskning om barn i Norge*. 4.

Tiller, P.O (1991): Om barns yringsfrihet og bruk av barn som informanter. *Barn Nytt fra forskning om barn i Norge*. Nr. 4.

Thomson, J. og R. Thorpe (2004): Powerful partnerships in social work: group work with parents of children in care. *Australian Social Work*. Vol. 57, nr.1, 46 - 56.

Vike, H., H. Lidén og M. Lien (2001): *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vinnerljung, B., M. Sallnäs og P.Kyhle Westermarck (2001): *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: Socialstyrelsen/CUS.

Vinnerljung, B., M. Öman og T. Gunnarson (2004): Återplaceringar av barn i dyngsvård (I): - hur vanlig är det? *Socialvetenskapelig tidskrift*, nr. 1, 54 – 74.

Walløe, I. (1998): Barnevernsbarns erfaringer. Fra byråkrati til hverdagsliv. *Norges Barnevern*. Vol. 3, 4 - 11.